

طرح هر مدرسه یک نهالستان

قرن ۲۱ در حالی آغاز شده است که جهان تغییرات بسیاری را تجربه می‌کند. در طول ۱۰۰ سال اخیر، جمعیت جهان چهار برابر شده است، تکنولوژی‌ها کارآمدتر و به نوعی مخرب‌تر شده‌اند و تاثیر انسان بر محیط در قالب تغییرات آب و هوا، تخریب منابع، آلودگی‌ها و پسماندها و حتی تخریب لایه ازن کاملاً محسوس است. ارتباط پویای بین گیاهان، حیوانات، میکروارگانیسم‌ها و محیط، اکوسیستم‌های متنوع زیستی را شکل داده است تا مشابه واحدهای عملیاتی، نیازهای اولیه حیات را تامین و به‌علاوه به عنوان سپری در برابر بلایای طبیعی و بیماری‌ها عمل نمایند و شالوده اساسی حیات و بقای انسان را استحکام بخشند. به جرات می‌توان گفت که تقریباً هیچ زیستگاه یا اکوسیستم طبیعی در سطح زمین وجود ندارد که لااقل اندکی دستخوش تغییر نگردیده باشد. این تحولات زیست محیطی که همگی زائیده فعالیت‌های بشری است، اگرچه از دیر باز آغاز گردیده است ولی هیچ‌گاه به اندازه چند دهه اخیر در کانون توجه نگرانی‌های مجامع بشری قرار نگرفته است. این نگرانی‌ها کاملاً به حق است، زیرا به بیانی دیگر مدیریت منابع گرانبهای حیات با یکی از بزرگترین و مهم‌ترین چالش‌های حیات در کره زمین روبه‌روست. تنوع زیستی همان شبکه حیات است که خانواده‌ها، اجتماعات، ملت‌ها و نسل‌های آینده به آن وابسته هستند، و همچنین حلقه اتصال بین ارگانیسم‌هایی محسوب می‌شود که هر کدام از آنها در اکوسیستمی وسیع‌تر نقش خود را ایفا می‌نمایند. اگرچه در طول تاریخ، تنوع زیستی همواره یکی از موضوعات مهم جوامع بشری بوده است ولی در دهه هفتاد میلادی، تلاش‌های جمعی به منظور جلوگیری از تخریب محیط زیست و کاهش تعداد گونه‌ها و اکوسیستم‌ها به صورت جدی آغاز گردید. در سال ۱۹۹۲، بزرگترین نشست رهبران جهان در ریودوژانیرو برزیل با نام "اجلاس زمین" تشکیل شد. در این کنفرانس تعدادی موافقتنامه بین‌المللی از جمله موافقتنامه الزام‌آور به نام "کنوانسیون تنوع زیستی"^۱ (CBD) امضاء شد. کنوانسیون تنوع زیستی، اولین موافقتنامه جهانی در زمینه حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع تنوع زیستی به

---

^۱ CBD: Convention on Biological Diversity

شمار می‌آید. بیش از ۱۵۰ کشور سند کنوانسیون تنوع زیستی را در ریودوژانیرو امضاء کردند و از آن زمان تاکنون سند مذکور به تایید و امضای ۱۸۷ کشور رسیده است. اهداف کنوانسیون تنوع زیستی به شرح زیر است

- حفاظت از تنوع زیستی؛

- بهره‌برداری پایدار از منابع تنوع زیستی؛

- تسهیم عادلانه و برابر منافع حاصل از بهره‌برداری از منابع ژنتیکی؛

شایان ذکر است، برخلاف معاهداتی که پیشتر به تصویب رسیده بودند و حمایت از گونه‌ها و زیستگاه‌های خاص را مد نظر قرار می‌دادند، در کنوانسیون تنوع زیستی بر بهره‌برداری پایدار از اکوسیستم‌ها، گونه‌ها و ژن‌ها در راستای تامین منافع انسان به صورتی که موجب کاهش تنوع زیستی در بلند مدت نگردد، تصریح و تاکید شده است. جمهوری اسلامی ایران، با توجه به تاکید اصل پنجاهم قانون اساسی در حفاظت از محیط زیست، در خرداد ۱۳۷۵ به کنوانسیون تنوع زیستی ملحق گردید و از آن سال با توجه ویژه به مقوله محیط زیست و حفاظت از تنوع زیستی، به عملیاتی نمودن اهداف کنوانسیون اقدام نموده است. براین اساس در برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور یک فصل به حفاظت محیط زیست اختصاص یافت و در ماده اول آن اهمیت حفاظت از تنوع زیستی و تعهد دولت بر اجرای برنامه اجرایی استراتژی ملی حفاظت از تنوع زیستی مورد تاکید قرار گرفت. در برنامه اجرایی استراتژی ملی حفاظت از تنوع زیستی، منطقه زاگرس مرکزی به عنوان یکی از مهم‌ترین اکوسیستم‌های کشور برای حفاظت و مدیریت پیشرفته شناخته شده است. سلسله جبال زاگرس مرکزی یکی از زیباترین مناطق ایران است که از نظر تنوع زیستی نیز بسیار غنی است و از این حیث یکی از مناطق منحصر به فرد کشور محسوب می‌شود. وجود ناهمواری‌های متعدد و شرایط متنوع آب و هوایی، تنوع زیستی قابل توجهی را در اکوسیستم‌ها و زیستگاه‌های زاگرس مرکزی موجب گردیده و زیستگاه‌های مناسبی را برای حدود ۲۰۰۰ گونه گیاهی، گونه‌های در معرض انقراض و همچنین پستانداران بومی ایجاد کرده است.

این منطقه همچنین با توجه به منابع طبیعی بسیار غنی، جمعیت زیاد و روبه رشدی از جمله ایلات و عشایر کوچنده را در خود جای داده است. منطقه زاگرس محل سکونت و تأمین معیشت حدود ۱۰٪ از جمعیت کشور بوده و نیز مأوی و مقصد بسیاری از مهاجرت‌ها و جابه‌جایی‌ها است. این منطقه سهم بسیار بزرگی از منابع آب ایران را تأمین می‌نماید و منبع تأمین ۴۰٪ از نیازهای آبی کشور به‌شمار می‌رود. از این رو توسعه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی و عشایر زاگرس در اولویت اصلی برنامه‌های دولت جمهوری اسلامی ایران قرار دارد و یکی از نمودهای بارز آن پروژه حفاظت از تنوع زیستی در سیمای حفاظتی زاگرس است که با همکاری GEF^۲ و UNDP^۳ به مورد اجرا درمی‌آید. توسعه اجتماعی-اقتصادی جوامع محلی، مدیریت منابع طبیعی، تشویق گردشگری، تمرکز زدایی و افزایش سطح مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، از جمله اهداف استراتژیک این پروژه به‌شمار می‌رود. سند فاز مطالعاتی پروژه حفاظت از تنوع زیستی در سیمای حفاظتی زاگرس مرکزی توسط معاونت وقت محیط طبیعی و تنوع زیستی سازمان حفاظت محیط زیست و نماینده مقیم وقت سازمان ملل متحد در مهر ۱۳۸۱ به امضاء رسید. عملیات فاز مطالعاتی اولیه بلافاصله آغاز و در اسفند ۱۳۸۳ به اتمام رسید. در پی اجرای فاز مطالعاتی، سند فاز اجرایی پروژه توسط معاونت وقت محیط طبیعی و تنوع زیستی سازمان حفاظت محیط زیست و نماینده مقیم وقت سازمان ملل متحد در تیر ماه ۱۳۸۴ در تهران به امضاء رسید و عملیات فاز اجرایی در اردیبهشت ۱۳۸۵ و به صورت یک پروژه پنج ساله آغاز گردید. در حال حاضر پروژه حفاظت از تنوع زیستی زاگرس مرکزی، از طریق تلفیق حفاظت از تنوع زیستی و بهره‌برداری پایدار از منابع از طریق فعالیت‌های بخش‌های کشاورزی، جنگلداری، مراتع، آب و گردشگری از سیمای حفاظتی زاگرس مرکزی در محدوده‌ای به وسعت ۲۵۰۰۰۰۰ هکتار در حال اجرا است. این محدوده تقریباً تمامی استان

---

²² GEF: Global Environment Facility

³ UNDP: United Nations Development Programme

چهارم حال و بختیاری، مناطق وسیعی از استان کهگیلویه و بویراحمد، قسمت اعظم اقلید و مرودشت در استان فارس و سمیرم در استان اصفهان را در بر می‌گیرد.

این پروژه، ضمن تقویت مناطق حفاظت شده، حفاظت از تنوع زیستی را با تکیه بر توسعه اقتصادی- اجتماعی در هشت روستای پایلوت در منطقه به نمایش گذاشته و ساز و کارهایی در جهت تسهیل اشاعه آموزه‌های کسب شده و رویکردهای موفق روستایی در دیگر مناطق ایجاد می‌نماید. همچنین از طریق ارتقاء ظرفیت لازم در سطوح فردی، سازمانی و سیستمی سازمان‌های داخلی، تلاش می‌نماید تا همگام با ارتقاء معیشت مردم، توسعه پایدار را در منطقه بنا نهد. گزارشی که در پیش روی دارید بخشی از مطالعات "پروژه بین‌المللی حفاظت از تنوع زیستی در سیمای حفاظتی زاگرس مرکزی" است، که در راستای دستیابی به هدف کلان "تحقق توسعه اقتصادی- اجتماعی و حفاظت و احیاء تنوع زیستی در منطقه زاگرس" با توجه به اهداف تعیین شده در سند پروژه و براساس برنامه کاری تدوین شده به مطالعه گذاشته شده است. اهداف اصلی و عملیاتی که در سند پروژه پیش بینی گردیده و این مطالعات برای دستیابی به آن صورت گرفته است عبارتند از:

اهداف اصلی پروژه:

۱- ایجاد یک چارچوب نهادی و سیاسی ملی حمایت کننده از اولویت بخشی به تنوع زیستی در فرآیند توسعه در منطقه زاگرس مرکزی.

۲- تلفیق حفاظت و بهره برداری پایدار از تنوع زیستی در برنامه‌های اقتصادی و بخشی و اقدامات دولت در منطقه زاگرس مرکزی.

۳- ایجاد الگوهایی از راهبردهای روستایی موفق و پایدار از نظر اقتصادی در جهت افزایش درآمد و حفظ تنوع زیستی.

اهداف عملیاتی پروژه:

دستاورد شماره ۱: ایجاد سازوکار سازمانی و سیاست گذاری حامی همسوسازی حفاظت از تنوع زیستی

۱-۱- ایجاد سازوکار رسمی برای حمایت از همسوسازی حفاظت از تنوع زیستی در زیست بومهای کوهستانی

زاگرس

۱-۲- ارتقاء ظرفیت و آگاهی در سطح ملی برای حمایت از همسوسازی حفاظت از تنوع زیستی و اجرای برنامه

ملی حفاظت از زیست بوم های کوهستانی زاگرس

دستاورد شماره ۲: لحاظ نمودن حفاظت و بهره برداری از تنوع زیستی در فعالیت های بخشی در

محدوده طرح

۱-۲- ایجاد/تقویت سازوکارهای استانی برای برنامه ریزی، تخصیص بودجه و پایش برنامه های جامع مدیریت

تنوع زیستی و منابع طبیعی

۲-۲- بهره گیری از ابزارهای تخصصی مدیریت در راستای توسعه پایدار محدوده طرح

دستاورد شماره ۳: اجرای نمونه های موفق از فعالیت های مشارکت محلی با هدف ارتقاء معیشت و

حفاظت از تنوع زیستی

۱-۳- ایجاد سازوکارهای مشارکتی برای برنامه ریزی، اجرا و پایش برنامه های جامع مدیریت تنوع زیستی و

منابع طبیعی

۲-۳- ارتقاء ظرفیت و آگاهی ذینفعان محلی برای حفاظت و بهره برداری پایدار از منابع تنوع زیستی

۳-۳- مشارکت فعال ذینفعان محلی در برنامه های مدیریت مشارکتی تنوع زیستی و منابع طبیعی و معیشت

های پایدار برای مقابله باچالش های فرارو

دستاورد شماره ۴: انجام هماهنگی ها، پایش مستمر و مدیریت تطبیقی طرح

۴-۱- مدیریت اجرایی طرح

۴-۲- ایجاد و بکارگیری سازوکار پایش و ارزیابی

همان طور که ملاحظه می شود، نیل به دستاوردهای مورد انتظار پروژه، از جمله: تلفیق توسعه اجتماعی-اقتصادی با حفاظت از تنوع زیستی، همسو نمودن تلاش های بخش ها و دستگاه های مختلف مسئول، و نهایتاً مشارکت بخش دولتی و مردم، بی تردید کار دشواری است و دستیابی به آن مستلزم معاضدت و همکاری همه جانبه تمامی مسئولین دست اندرکار، صاحب نظران و همه ذینفع هاست.

طرح هر مدرسه یک نهالستان:

در سال های اخیر جنگل های زاگرس تهدیدهای بسیاری را تجربه کرده اند و در این بین بخش عظیمی از وسعت این جنگل های ارزشمند از دست رفته است. تخریب این جنگل ها چشمگیر بوده است. لزوم فرهنگ سازی و آموزش در جهت حفظ و احیای جنگل های بلوط زاگرس بسیار مهم و حیاتی می باشد. با همسو سازی دانش، نیرو و امکانات دستگاه های دولتی و جوامع محلی می توان گام های مهمی در بهبود حفاظت و احیای این جنگل ها برداشت. استفاده از جنگل های بلوط در جهت ایجاد معیشت پایدار، کاهش اثرات خشکسالی، جذب گرد و غبار و جلوگیری از ایجاد کانون های جدید، کاهش درجه حرارت و تولید اکسیژن، حفظ تنوع زیستی و اکوسیستم های منحصر به فرد موجود، جلوگیری از فرسایش خاک و نگهداشت بهتر آب و تغذیه سفره های آب زیرزمینی و بسیار کارکرد های دیگر را فقط به عنوان بخش کوچکی از کارکرد های جنگل قابل لمس است. برای حفظ این جنگل های بلوط باید به شیوه مدیریت مشارکتی عمل نمود و جوامع محلی و علی الخصوص دانش آموزان را در این موضوع دخالت داد.

جنگل‌های بلوط غرب ایران با وجود خدمات و کارکردهای بسیار زیست بومی در زمینه تولید آب و هوای سالم، با قدمتی حدود ۵۰۰۰ سال از دیدگاه اکولوژیک جنگل‌هایی جوان و آسیب‌پذیر هستند. امروزه زوال و خشکیدگی درختان بلوط از مهمترین تهدیدات تنوع زیستی جنگل‌های غرب ایران است. متأسفانه در پی تغییرات اقلیم، که ریشه در عوامل انسان ساخت دارد، در پی کاهش سطح آب زیرزمینی، زادآوری طبیعی درختان بلوط به شدت کاهش یافته و باعث تشدید ورود ریزگردها شده است.

فرآیند اجرای طرح هر مدرسه یک نهالستان در استان کهگیلویه و بویراحمد:

جلسه هم‌اندیشی طرح "هر مدرسه یک نهالستان" با حضور نمایندگان حفاظت محیط زیست، منابع طبیعی، آموزش و پرورش و تسهیلتی طرح بین‌المللی حفاظت از تنوع زیستی زاگرس مرکزی برگزار شد. این طرح با هدف فرهنگ سازی و آموزش معلمان مدارس روستاهای جنگل نشین تهیه شده است. در این طرح با جلب مشارکت و همکاری مدیران و معلمان مدارس روستایی، تولید نهال بلوط توسط دانش آموزان انجام خواهد شد و مدارس علاوه بر کارکردهای آموزشی و پرورشی، به نهالستانی برای تولید درختان بومی تبدیل خواهند شد. طرح 'هر مدرسه یک نهالستان' با همکاری دفتر مشارکت های مردمی سازمان حفاظت محیط زیست، طرح بین‌المللی حفاظت از تنوع زیستی زاگرس مرکزی، دفتر تسهیلات کوچک محیط زیست در سازمان ملل و آموزش و پرورش در حال اجرا است که بر اساس این طرح هر دانش آموز یک نهال بلوط را به مدت یکسال در گلدان پرورش می‌دهد. قرار است این طرح در ۱۰ تا ۱۱ استان منطقه زاگرسی گسترش یابد.

در سطح استان ابتدا جلسه هم‌اندیشی فی‌مابین طرح زاگرس در استان کهگیلویه و بویراحمد، آموزش و پرورش، اداره محیط زیست استان و اداره منابع طبیعی و آبخیزداری استان برگزار گردید. در این جلسه برنامه

ریزی برای اجرای طرح هر مدرسه یک نهالستان برگزار گردید که مصوب گردید. این طرح در سطح مدارس شهرستان دنا برگزار گردد و پیرو این جلسه موارد زیر در سطح شهرستان دنا برگزار گردید.

۱- اجرای کارگاه آموزشی طرح "هر مدرسه یک نهالستان" برای مدارس مشمول "طرح صیانت از جنگلهای زاگرس" در شهرستان دنا

در این کارگاه کارشناس فنی استانی طرح زاگرس ضمن بیان اهمیت جنگل های بلوط زاگرس و تشریح تهدیدات این جنگل ها، دستورالعمل کاشت بلوط را در دو بخش تئوری و عملی برای ۸۰ نفر از معلمان و مدیران شهرستان دنا بیان کردند

• توزیع بذر بلوط و گلدان بین مدارس

با توجه به اینکه اجرای این طرح به صورت حضوری برای تمامی مدارس سطح شهرستان دنا مقدور نبود ۸۰ کتابچه نحوه کاشت بلوط، بذر بلوط و تعداد ۵۰۰۰ عدد گلدان پلاستیکی و بذر بلوط برای تقسیم بین ۱۱۳ مدرسه برای ۵۰۰۰ هزار دانش آموز شهرستان دنا بین مسئولین مدارس شهرستان دنا پخش شد. قابل ذکر است این طرح درصد قابل توجهی از مدارس شهرستان دنا را تحت پوشش قرار داد.

- افتتاحیه طرح هر مدرسه یک نهالستان

پیرو اجرای طرح "هر مدرسه یک نهالستان" ابتدا با حضور در مدرسه راهنمایی آیت الله طالقانی از توابع شهرستان دنا به همراه مسئولین به طور عملی و تئوری نحوه کاشت بلوط به ۱۸۰ دانش آموزان این مدرسه آموزش داده شد. در ادامه تعدادی از دانش آموزان به طور عملی این طرح را اجرا کردند. سپس بذر بلوط و گلدان بین دانش آموزان پخش شد و هرکدام از مسئولین به نوبه خود در مورد فواید جنگل های بلوط برای دانش آموزان صحبت کردند

- روستاهایی هدفی که طرح در آنها انجام شد

در راستای اجرای طرح هر مدرسه یک نهالستان این طرح در تعدادی از روستاها و مراکز آموزشی شهرستان دنا انجام شد که این روستاها و مراکز آموزشی عبارتند از: مدرسه راهنمایی پسرانه شهید طالقانی سی سخت، مدارس ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان دهستان توت نده، مدارس ابتدایی ، راهنمایی و دبیرستان کریک ، مدارس ابتدایی و راهنمایی روستای گندی خوری. جمعا در ۹ مدرسه به صورت حضوری برگزار شد و در بقیه روستاها بذر بلوط و گلدان در اختیار آنها قرار گرفت.

- میزان بازرسی طرح:

ما به دانش آموزان اعلام کردیم در مدت زمان مشخصی بذر ها را از آنها گرفته و در قبال سالم نگهداری نهال به آنها جایزه خواهیم داد. اما به علت تاخیر زیاد مسئولین و نا امید شدن دانش آموزان از این وعده ما، نهال ها یا خراب شدند یا به شکل صحیح به عرصه منتقل نشدند و می توان گفت ما بازدهی ۰٪ داشتیم.

- نقاط قوت طرح

- طرح هر مدرسه یک نهالستان به علت نوآوری و مشارکت محور بودن و داشتن نگاه فرابخشی بسیار با استقبال مسئولین و دانش آموزان قرار گرفت.
- این طرح در جهت ارتقاء آگاهی جوامع محلی در جهت اهمیت بلوط های زاگرس بسار حیاتی هست.
- طرح نگاهی فرا بخشی و مشارکتی دارد

- نقاط ضعف طرح

- نداشتن برنامه ریزی مدون برای انتقال بذر ها به عرصه
- تاخیر در تشویق دانش آموزان موفق در اجرای این طرح
- نداشتن متولی خاص در استمرار طرح

با تشکر: پارسا آرامشی نیا